

SBM 785, Ørstedesvej, Stilling 2008, del 2

Bygherrerapport

Stilling Sogn, Hjemlev Herred, tidl. Skanderborg Amt, Stednr: 16.02.09. Sb.nr. 27

Bygherrerapport i forbindelse med anlæggelse af en vandledning indenfor 100 m-zonen af gravhøj, sb 6 Tippethøj. Der dukkede 321 anlæg op i form af stolpehuller og gruber. Der var dog flest anlæg i den sydlige del af traceet, hvor der ligeledes kunne erkendes resterne af i alt 4 huse, samt rester af en ovn. Keramik fra stolperne daterer bebyggelsen til yngre romersk jernalder/ældre germansk jernalder (ca. 3. til 6. årh. e.Kr.). Daglig leder Merethe Schifter Christensen, Skanderborg Museum, december 2007 og januar 2008.

SKANDERBORG MUSEUM

1. Indholdsfortegnelse

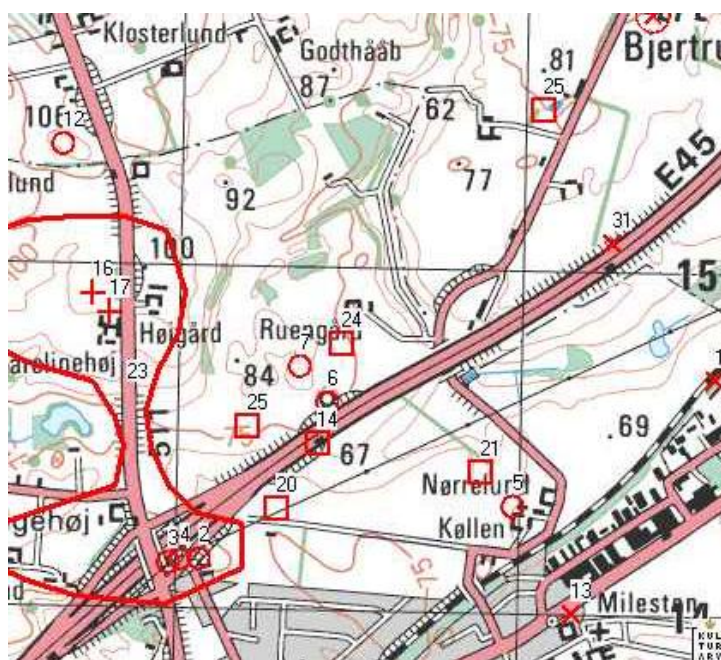
1. Indholdsfortegnelse	2
2. Baggrund for undersøgelse	3
3. Topografi.....	3
4. Administrative data	3
5. Målesystem	4
6. Undersøgelsens forløb og metode.....	4
7. Undersøgelsens resultater	4
7.1 Konstruktions – beskrivelser:.....	5
K3- hus	5
K4 - hus.....	6
K5 - hus:.....	7
K6 - hus:.....	8
7.2 Anlægsbeskrivelser:	8
Kulturlag A879	8
Forsænkning A696.....	8
Ovn A897.....	9
8. Genstandsbeskrivelse og datering	11
9. Konklusion og perspektivering	12
10. Fremtidigt arbejde	13
11. Litteratur.....	14
12. Tidstavle.....	14

Figur 1 Arbejdsfoto af udgravningen af ovnen, A897. Foto: MSC

2. Baggrund for undersøgelse

Det undersøgte område ligger få 100 meter øst for kulturarvsarealet 160209-23, som bl.a. rummer Stilling Trehøje, der er kendte for et af deres gravfund, nemlig et glasbæger med den græske indskrift ”Drik og du vil leve skønt” fra slutningen af 300-tallet. Vandledningen ligger inden for 100 meter zonen af Tippethøj, som ligeledes kunne være en jernalderhøj. Nordvest herfor ligger endnu en overpløjet gravhøj, sb 7. I 2006 blev der foretaget en systematisk udgravning på arealerne sydvest for sb. 6. Her blev der fundet bebyggelsesspor fra yngre romersk jernalder samt en mulig grav fra samme periode.

Figur 2 Topografisk kort over området med kulturarvsarealet indrammet, samt markeringer af øvrige oldtidsminder. Sb. 6 ses omtrent midt i billedet. Kilde: DKC

3. Topografi

Arealet ligger lige nord for motorvej E45 ved afkørsel 51.

Området er et stærkt kuperet morænelandskab, hvor det undersøgte areal ligger højt på sydsiden af en bakketop. På toppen af bakken ligger sb.6. Højfoden ligger i kote 80. Det beboede område i det undersøgte område ligger i kote 76 og er beliggende på et plateau der er svagt skrånende mod vest. Terrænet falder jævnt på øst, syd og vest siden, mens den mod nord fortsætter i samme niveau, dog lettere kuperet.

Undergrunden består de fleste steder af ler, dog er der flere steder noget sand iblandet.

4. Administrative data

I slutningen af november 2007 blev del 1 af lokaliteten udgravet i forbindelse med nedlæggelse af en spildevandsledning, tæt op ad sb.6. Derefter skulle der lægges en vandledning ned i forbindelse med del 1. Denne udgravning er her kaldt del 2, og blev udgravet fra den 10. december 2007.

Tippethøj var blevet afløst i 1954 og har således ikke været beskyttet af en 100 m zone iflg. Museumslovens kapitel 8 § 29e. Efter drøftelser med nationalmuseet bliver højen igen tinglyst. Planlægningsafdelingen for projektet bliver oplyst om dette den 4. dec. 2007.

Undersøgelsen blev finansieret af Skanderborg Kommune. Funktionsleder Jens Schelde fra vand-og kloakforsyning er kontaktperson.

Udgravning af arealet blev udført af arkæolog Ejvind Hertz, arkæolog Anja Vegeberg Jensen, stud.mag. Rikke Olesen, arkæolog Louise Søndergaard og stud mag. Nanna Kirkeby med arkæolog Merethe Schifter Christensen som daglig leder. Alle ansat ved Skanderborg Museum. Øvrig sagsbehandling blev foretaget af arkæolog Ejvind Hertz, Skanderborg Museum.

SBM 785 Ørstedesvej Stilling, Stilling Sogn, Hjemlev Herred, Skanderborg Amt (Århus Amt), Stednummer: 160209, Matrikelnr. 5u, KUAS journalnummer: FOR 2003-2122-1923

Maskinkraften blev leveret af Ove Arkil som blev stillet til rådighed af Skanderborg Kommune.

Dokumentationsmaterialet fra undersøgelsen opbevares på Skanderborg Museum, Adelgade 5, Skanderborg og kan efter anmodning vises frem.

5. Målesystem

Anlæg, feltgrænser og nivelementer er indmålt med højpræcisions GPS og er digitaliseret i gis-programmet Mapinfo i system 32 ED 50.

6. Undersøgelsens forløb og metode

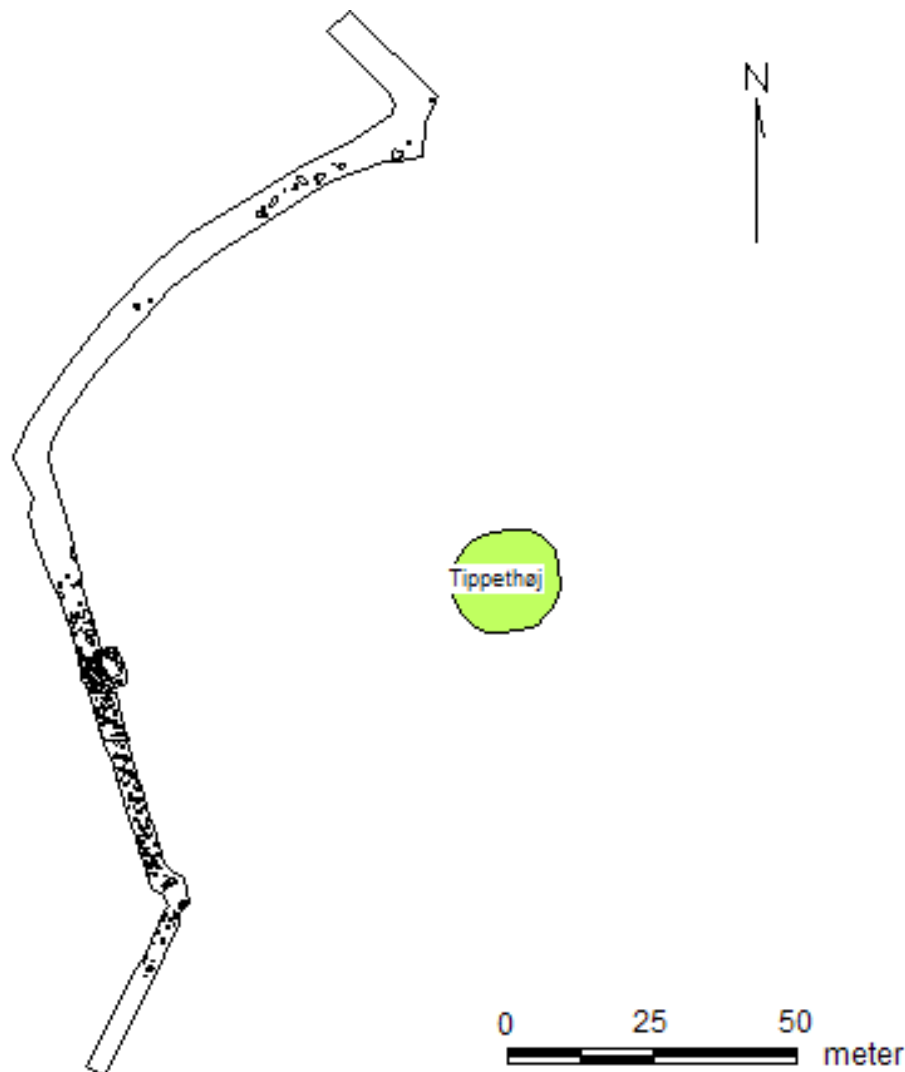
Undersøgelsen foregik i perioden fra d.10. december 2007 til den 8. januar 2008 samt d. 9.-11. juni 2008. Muldafrømning foregik den 4. december 2007. Først blev der muldafrømmet ca. 90 meter af strækningen uden museets tilstedeværelse. Endvidere var der frost den efterfølgende nat og anlægssporene var svært observerbare dagen derpå. Der blev derfor taget endnu fem cm af på hele strækningen og museet fulgte den øvrige muldafrømning.

Stolpehuller og gruber blev snittet efter behov og fundene herfra indsamlet. Alle anlæg blev fortløbende nummereret startende med A454. Fundene blev ligeledes fortløbende nummereret startende med X57. Der blev givet i alt 321 A-numre og 76 X-nr. Profiltegningerne blev nummereret fra PFT40 til PFT55. Konstruktionerne blev nummeret fra K3-K6. Fotos er nummeret fra SBM785-29 til 71. Grunden til at ikke alle numre starter fra 1 er, at der er fortsat på listerne fra de tidligere udgravninger i området.

7. Undersøgelsens resultater

Der er fundet i alt 321 anlæg, som primært kan kategoriseres som stolpehuller. Enkelte gruber er dukket op samt en ovn. Grundet traceets meget ringe bredde på 3-4 m har det været vanskeligt at finde huskonstruktioner. Dog er næsten samtlige stolper snittet hvilket muliggør at i alt 4 hustomter kan lokaliseres (K3-K6). Der findes mange dybe stolper som ikke umiddelbart kan sættes i system,

hvilket tyder på at der er huse i flere faser på lokaliteten. Desuden ses ved flere stolper en større mængde trækul og rødbrændt lermateriale som tyder på at der kan have været brand på stedet. Desuden er der rester fra smedjeaktiviteter i form af slagge-fragmenter.

Figur 3 Oversigt over udgravningen med markering af sb.6 Tippethøj.

7. 1 Konstruktions – beskrivelser:

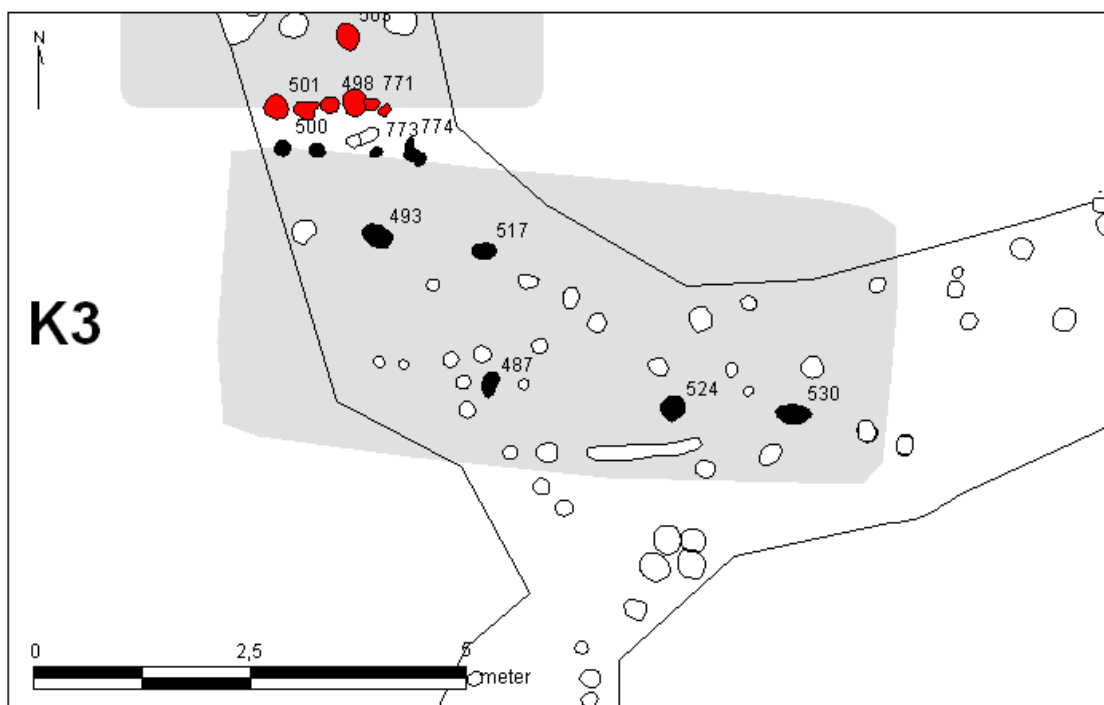
Husene i yngre jernalder er en fortsættelse af den førromerske tradition, der har to stolperækker i midten af huset som holder taget. Væggen kan være konstrueret på forskellig vis. På denne lokalitet ses den som mindre dybe stolpehuller. Husene er noget længere end i den foregående periode og de kan være modulopbygget. Beboelsesdelen vil stadig være i vestenden, mens stalden typisk vil ligge i midten af huset. I østdelen har man muligvis haft lade eller anden funktion.

K3- hus: Huset ligger Ø-V-orienteret. Der findes fem mulige tagbærende stolper (A493, A517, A487, A524 og A530). Der er 2,4 m mellem den nordligste og den sydligste stolpe. Dybden på stolperne er mellem 31 og 50 cm. Bredden er mellem 36 og 66 cm. Siderne er jævnt indadskrånende

og med flad til let afrundet bund. Fylden er i gråbrune nuancer med gule lernister og alle indeholder trækul.

Der er også fundet nogle formodede vægstolper (A500, A764, A773, A774 og A775) Vægstolperne er mellem 22 og 36 cm dybe og mellem 28 og 68 cm brede. Siderne er irregulære, men flere har tilnærmelsesvis lige sider. Bundformen er jævnt afrundet. Fylden er mellem gråt ler opblandet med gule lernister.

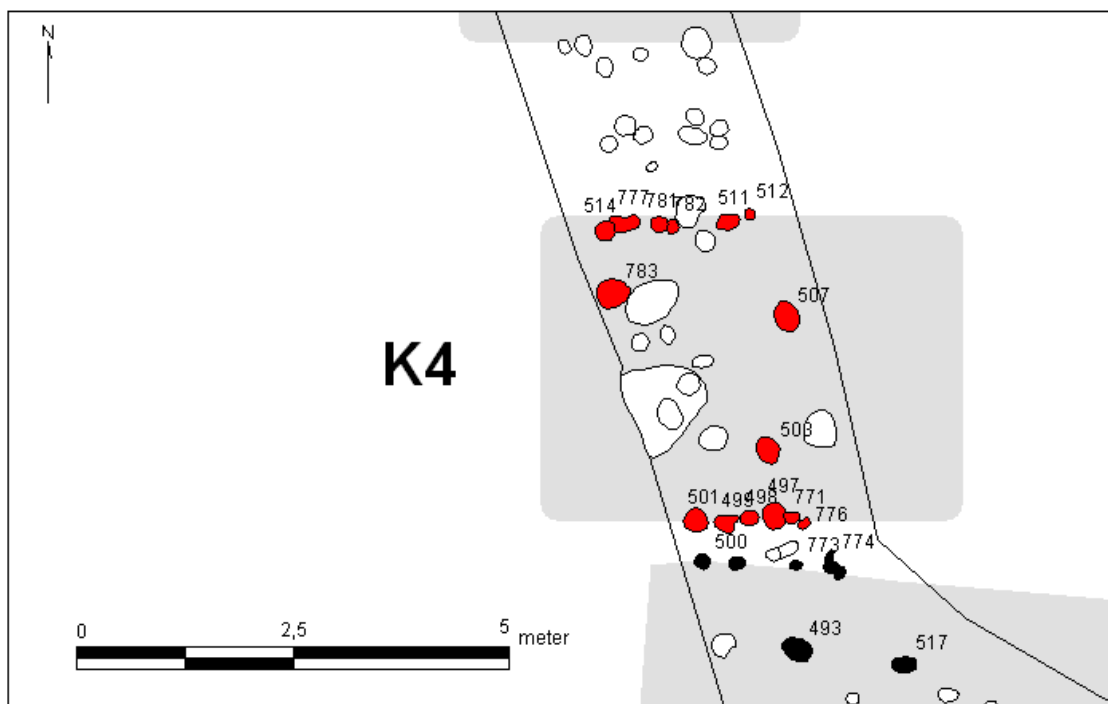
Der er kun et fund fra huset i form af enkelte keramikskår. Skårene kan dateres til jernalder. Huset formodes at være samtidig med den øvrige plads, altså yngre romertid/ældre germanertid.

Figur 4 Plan over K3 med stolperne markeret med sort og en skygge markerer huset. A530 er et anlæg fra del 1, der her for overskuelighedens er taget med i beskrivelsen.

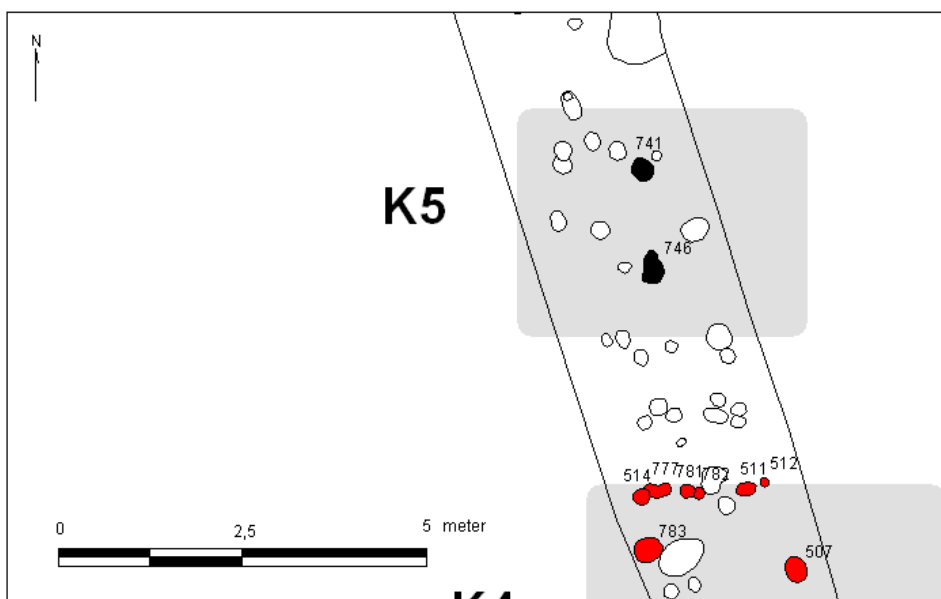
K4 - hus: Huset ligger Ø-V-orienteret. Der findes tre stolper (A503, A507 og A783) der regnes for tagbærende. Der er 2,5 m mellem den nordligste og den sydligste stolpe. Stolperne er mellem 42 og 60 cm dybe og mellem 50 og 60 cm brede. Stolperne har lige sider og med flad eller let afrundet bund. Fylden er i gråbrune nuancer spættet med gule lernister. Stolperne rummer alle trækulsnister. Der er fundet et stykke sortbrændt keramik i A503, som kan datere huset til jernalder. Yderligere er der fundet vægstolper (A514, A777, A781, A782, A511, A512, A501, A499, A498, A497, A771 og A776) i et fint forløb på begge langsider. Stolperne er mellem 10 og 36 cm dybe, dog flest mellem 12 og 20 cm. Bredden er mellem 24 og 54 cm. Fylden er i gråbrune nuancer spættet med gule lernister. Formen er jævnt indadskrånende sider med let afrundede bunde.

Huset regnes dog som samtidig med øvrige anlæg på lokaliteten, altså yngre romertid/ældre germanertid.

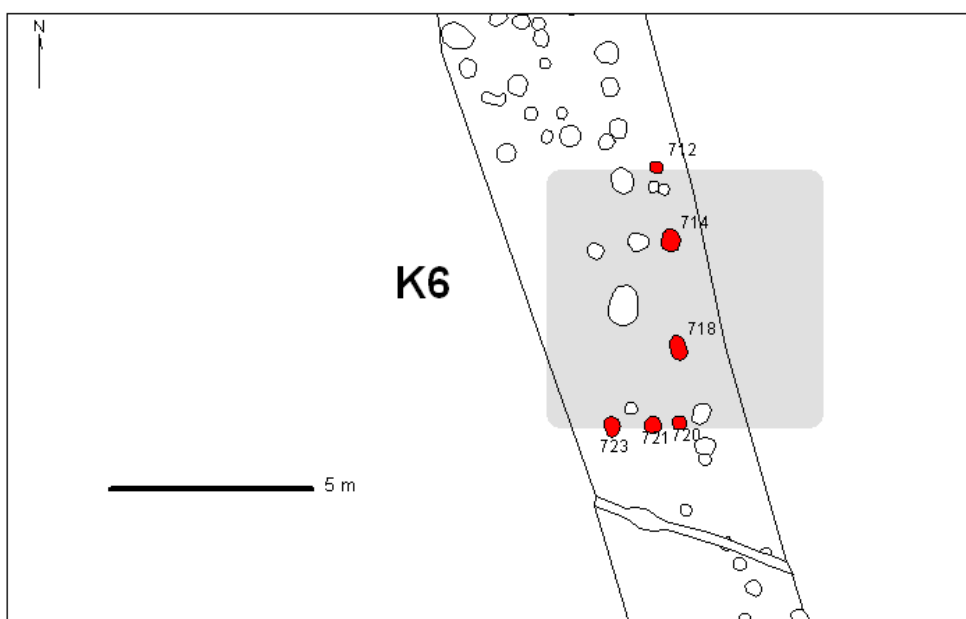
Figur 5 Digitaliseret plan over K4 med stolperne markeret med rød. Skyggen markerer huset.

K5 - hus: Huset formodes at ligge Ø-V orienteret. Der er fundet to stolper (A741 og A746) som muligvis skal opfattes som et sæt tagbærende. Stolperne er henholdsvis 38 og 48 cm dybe og 42 og 43 cm bredde. Formen er lige til jævnt indadskrånede sider og afrundet bund. Fyldet er mellembuntet sandet ler med pletter af gult ler. Der er ikke fundet noget daterende i stolperne. De to stolper er naturligvis for lidt til at dokumentere et hus, men det anses som sandsynligt at der kunne ligge et hus her.

Figur 6 Digitaliseret plan af K5. Husets stolper er markeret med sort.

K6 - hus: Et Ø-V-vendt hus, hvor der er fundet to mulige tagbærende stolper (A714 og A718) samt fire mulige vægstolper (A712, A720, A721 og A723). De tagbærende stolper er henholdsvis 45 og 46 cm dybe samt 60 og 65 cm brede. Fyldet er mørk grå sandet ler iblandet lysere nister samt trækulsnister. Deres form er meget ens med lige sider og flad bund. Desuden er der i begge stolper fundet keramik, hvoraf der er fundet stykker i begge huller fra det samme ornamenterede kar. Dermed er samtidigheden fastslået. Keramikken er dateret til yngre romertid/ældre germanertid. Vægstolperne er mellem 10 og 22 cm dybe og mellem 34 og 45 cm brede. Fylden er mellem til mørk grå sandet ler med gule lernister. A712 skiller sig ud ved at være brunlig i fylden. Formen på stolperne er noget irregulær.

Figur 7 Digitaliseret plan over K6. Husets stolper er markeret med rødt.

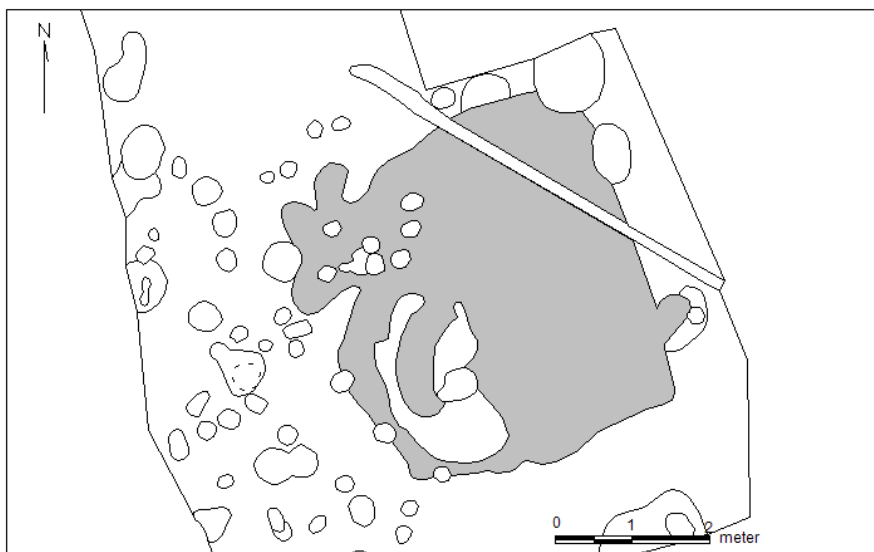
7.2 Anlægsbeskrivelser:

Kulturlag A879: På en strækning af 26 meter er der observeret rester af et kulturlag. Den Ø-V gående udbredelse er ikke erkendt. Laget består af ét lag som er op til ca. 25 cm dybt, med en tydelig overgang til undergrunden. Fylden er lys grå/brun sandet ler med trækulsnister og keramik. Der er også fundet enkelte flintgenstande. Kulturlaget er overlejret af en mængde stolper. Laget er derfor ældre end yngre romertids/ældre germanertids bopladsen og kan muligvis stamme fra stenalderen idet der er fundet en enkelt skraber i laget. Der er dog også fundet jernalderkeramik i overfladen.

Forsækning A696: Et omtrent kvadratisk fyldskifte (ca. 5x4,5m) orienteret ØNØ-VSV (se figur 9). Fylden er især i den vestlige del stærkt præget af mellem gråbrunt sandet ler med en hel del rødbrændt ler og trækul, mens den mod øst er mere homogen i mellemgråt sandet ler kun med enkelte rødbrændte lernister og trækulsnister. Sækningen er ca. 15-22 cm dyb inde midt på, mens den i den østlige del kun er få cm dyb.

Anlægget blev gravet som en forsænket hustomt. Der blev lagt en krydsbalk ud, hvorefter der blev skovlet ned til undergrunden i de fire kvadrater. Herefter dukkede der flere fyldskifter op som blev tegnet i fladen og snittet. Begge langprofiler i balkene er tegnet i 1:20. I sækningen blev der fundet

en del keramik, hvoraf meget af det var sekundært ildpåvirket eller decideret fejlbrændt. Desuden blev der fundet en lille tenvægt (se figur 15).

Figur 8 Oversigt over første fase i A696 (niv 1). Sænkningen er farvet grå og anlæg der ses i fylden anses som yngre end A696.

Stolperne under sænkningen er senere snittet. Mange af dem var meget dybe, op til 68 cm. Men der kunne ikke umiddelbart erkendes noget hus. Karakteristisk er det dog at de synes at følge en ØNØ-VSV gående linje. I midten blev der fundet en ovn eller ildsted (A897 – se denne) der muligvis kan knyttes til stolperne som en del af et hus. Se figur 10 for et overblik over de dybe stolper (markeret med sort farve) og ovnen (markeret med rød farve).

Figur 9 Plan over området efter at A696 er gravet væk. Herunder lå der flere stolper samt en ovn A897 (markeret med rødt). Alle stolper der er mellem 30 og 68 cm dybe er markeret med sort fyld.

Ovn A897: Anlægget er langovalt på ca. 197x130 cm (i niv. 2). Ovnen har en let afrundet bund og er 34 cm dyb. I fladen i niv. 3 kunne man observere omrids af en lille rille/grøft (mørkere fyldskifte), der muligvis markerer spor af vidjeflet fra en lerkappe. Fyldskiftet var kun få cm dybt og der kunne ikke iagttages spor af nedstukne pinde. Flere større sten lå indlejret i yderkanten af ovnen og kan ses som støtte e.l. I niv. 3 er selve ovnrummet/brændkammeret mindsket til ca. 150 x 85 cm.

Ovnrummet ses som massive lag af rødbrændt ler i forskellige hårdhedsgrader. I anlægget er der fundet sekundært brændt keramik eller muligt fejlbrændt keramik. Det kan ikke udelukkes at der er tale om en pottemagerovn. Der er desuden fundet en del hvidbrændte knogler, hvilket kunne indikere at det var en madlavningsovn der er tale om. Det kan heller ikke udelukkes at der er tale om et kombineret brug.

Figur 10 Foto af ovnen i niv.3. Set fra Vest. Foto: MSC

Eftersom stolperne omkring huset ikke kan give noget ordentligt helhedsbillede er det svært at dokumentere at ovnen lå inde i en bygning. Sikkert er det dog at der har stået en bygning eller bygninger tæt op ad, grundet de meget dybe stolper. Ovnens nedgravet ligesom den sænkning den ligger i. Dette kunne muligvis indikere at man har villet øge afstand fra et tag til gulvet hvor ovnen stod, hvilket ville mindske brandfare.

Figur 11 Foto af ovnens profil. Set fra Nord. Foto: NK

8. Genstandsbeskrivelse og datering

Der er i alt 109 fund fra lokaliteten, hvoraf hovedparten af fundene er keramik. Der er i alt 372 stykker keramik. De fleste er mindre stykker, der umiddelbart kun kan dateres til jernalder. Skårene er rødbrændte, enkelte sortbrændte, og noget groft magrede. Der findes 29 randfragmenter, hvoraf de fleste er mindre stykker. Randene er for det meste lige eller let udsvugne. Karrene er i flere tilfælde buttede mindre forrådskar, men også fragmenter af større forrådskar er observeret. Enkelte af randskårene og sideskårene er fint ornamenteret. Hyppigst ses de brede horisontale rifler langs med randen. Et enkelt kar har hængende buer og større runde fordybninger (se figur 13). Desuden ses et skår at have en cirkel udformet af aflange indstik. Ornamenteringen kan datere keramikken til overgangen yngre romertid/ ældre germanertid. Et enkelt øre, der er vertikalt stillet med en lille gennemboring peger i retning mod ældre germanertid (se figur 14).

Figur 12 Rødbrændt keramik med ornamentik. Fra hus K6. Foto: MSC

Figur 13 Et ornamenteret randskår samt et sideskår med øre der har en lille gennemboring. Foto: MSC

Der er også fundet redskaber af flint og bjergart. Primært er der tale om knusesten, som alle er fundet i en yngre jernalders kontekst. Af flintredskaber er der fundet en enkelt skraber i kulturlaget

A879. Denne kan være ældre end lokaliteten. Der kendes dog eksempler på tildannede skrabere i jernalderen. Men idet den ligger i kulturlaget er det ikke usandsynligt at den skal dateres til stenalderen og kan om muligt være med til at datere kulturlaget.

Af håndværksspor er der fundet slagge, som antyder at der har fundet jernudvinding sted på lokaliteten. Desuden er der fundet en dobbeltkonisk tenvægt lavet af ler (se figur 15), hvilket tyder på tekstilforarbejdning.

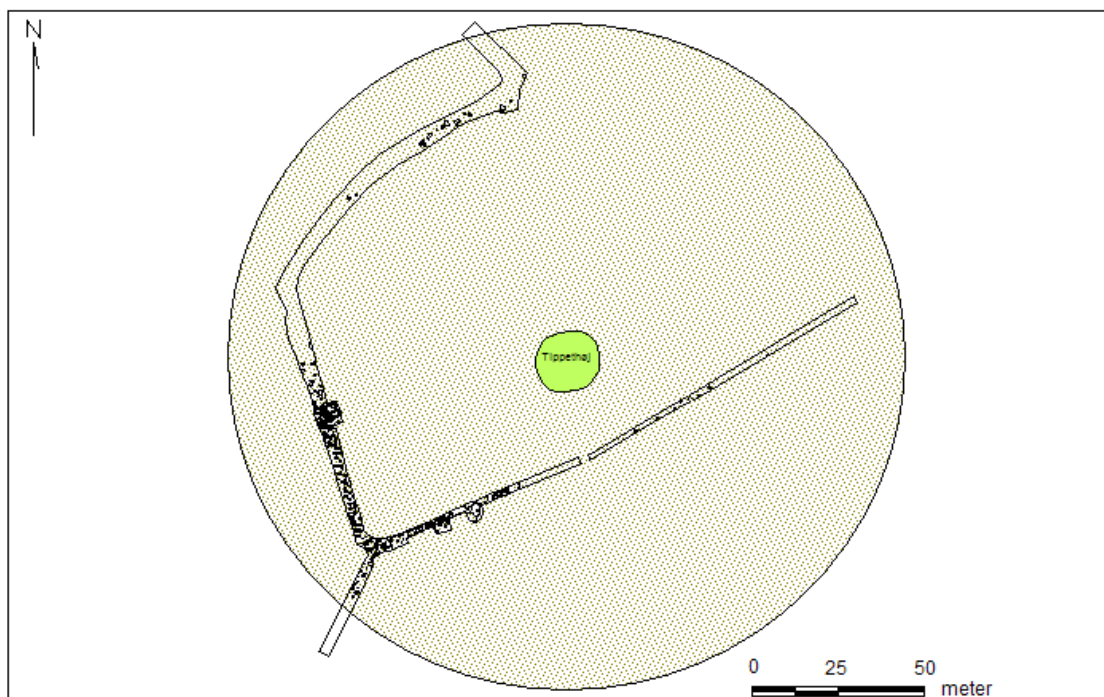
Figur 14 Tenvægten der blev fundet i en dyregang under A696. Foto: MSC

Alt i alt menes bebyggelsen ud fra det fundne keramik at kunne dateres til yngre romertid/ældre germanertid.

9. Konklusion og perspektivering

Sydvest for gravhøjen er der fundet massive bebyggelsesspor fra yngre romersk jernalder/ældre germansk jernalder. Det smalle tracé vanskeliggør afdækningen af de enkelte huse, dog er der fundet fire mulige huse. De mange både dybe og lave stolper, som ofte ligger i ét virvar, sandsynliggør, at der er flere faser i bebyggelsen. Ved tre af husene er der bevaret vægstolper, hvilket sandsynliggør at der ligeledes kan findes hegnsløb. Hovedparten af stolperne har stort indhold af trækul og rødbrændt ler, hvilket kan pege på at der er sket en afbrænding af dele af lokaliteten. Der er desuden fundet spor af jernudvinding, tekstilarbejde og muligvis keramikbrænding. Lokaliteten synes at være afgrænset mod nord og syd, hvilket placerer bebyggelsen i et øst-vest gående strøg.

Lokaliteten er interessant idet den er samtidig med de yngste krigsbytteofre i Illerup Ådal og de rige grave i Stilling Trehøje, der ligger blot få 100 meter derfra. Stedet er derfor med til at give et helhedsindtryk af et dynamisk samfund i yngre romertid/ældre germanertid, hvor vi netop får placeret bebyggelsen og dermed hverdagslivet i landskabet.

Figur 15 Tippetthøj med dens 100 meters beskyttelseszone. SBM 785 del 1 og 2 er tegnet ind på planen.

10. Fremtidigt arbejde

Traceet er frigivet til nedlægning af vandledning. Skal der laves yderligere jordarbejde i området **skal** museet informeres. Det er set ud fra højens 100 meter beskyttelseszone samt bebyggelsens interessante beliggenhed og datering.

Skanderborg Museum, Juni 2008

Merethe Schifter Christensen

Arkæolog

11. Litteratur

Jørgen Jensen; *Danmarks Oldtid. Yngre Jernalder og vikingetid.* 2004

Steen Hvass; Jernalderens Bebyggelse. I *Fra Stamme til Stat i Danmark 1, Jernalderens stammesamfund*, (red) Peder Mortensen og Birgit M. Rasmussen. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII, 1998

Steen Hvass; Udgravningerne i Vorbasse: en landsby fra 4. - 5. årh. og fra vikingetid, samt en brandtomt fra yngre stenalder og to kvindegravpladser fra ca. år 0

12. Tidstavle

Periode	Underperiode	Kalenderår f./e. Kr.	SBM 785 Ørstedvej del 2
Middelalder		1536	
		1066	
Vikingetid		1066	
		750	
Jernalder	Germansk jernalder	750	Huse og gruber
	Romersk jernalder	400	
	Førromersk jernalder	Kr. f. år 0	
		500	
Bronzealder	Yngre bronzealder	500	
	Ældre bronzealder	1700	
Yngre stenalder (Neolitikum)	Sen-neolitisk tid	1700	
	Enkeltgravstid	2400	
		2800	
	Mellem-neolitisk tid (tragtbægerkultur)	3300	
	Tidlig-neolitisk tid (tragtbægerkultur)	3900	
		3900	

		3900
	Ertebøllekultur	5400
Ældre stenalder	Kongemosekultur	6800
	Maglemosekultur	9000
		9000
Ældste stenalder	Ahrensburgkultur	
	Brommekultur	
	Federmesserkultur	
	Hamburgkultur	12500

